

Όταν τελειώσει ο πόλεμος

Άρθρο στο Αρχιτέκτονες, Περιοδική έκδοση ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, τεύχος 16 Οκτώβριος 2015 με αφορμή την έκδοση αφιερωματικού τεύχους στον νέο ρόλο του αρχιτέκτονα

της **Φωτεινής Γεωργακοπούλου**, αρχιτέκτονας

Αριστερά:

Πολυκατοικία στην Κομοτηνή της οποίας ο κατασκευαστής πτώχευσε με αποτέλεσμα οι ιδιοκτήτες να τελειώσουν όπως μπορούσαν τα διαμερίσματά τους με δικά τους μέσα. Έργο σε εξέλιξη. (φωτο: καλοκαίρι 2009)

Δεξιά:

Το συγκρότημα κατοικιών 'Oklahoma' (1994-97) στο Osdorp, Amsterdam, της αρχιτεκτονικής ομάδας MVRDV, περιλαμβάνει 100 διαμερίσματα για άτομα άνω των 55 ετών. (φωτο: άνοιξη 2006)

Πριν λίγο καιρό ήρθα σε επαφή με συνεργάτιδα της EasyBnB (1) ώστε να γίνει εκτίμηση σε ακίνητο φίλου μου. Η πολύ νέα και συμπαθητική γυναίκα που γνωρίσαμε ήταν τελικά φρέσκια διπλωματούχος αρχιτέκτονας. Στην Ελλάδα της βαθιάς ύφεσης είναι τυχερή να έχει αυτή τη θέση ακόμα κι αν ονειρευόταν μια διαφορετική διέξοδο για τη δημιουργικότητά της.

Το πως ο κλάδος έφτασε ως εδώ είναι λίγο πολύ γνωστό. Το μεγάλο κύμα της μνημονιακής κρίσης σάρωσε τα απόνερα της μετα-ολυμπιακής ευφορίας αφήνοντας πίσω του ένα τοπίο κινούμενης άμμου. Για το μεγαλύτερο κομμάτι των αρχιτεκτόνων πλέον δεν υπήρχε άλλο αντικείμενο εργασίας παρά οι κακοπληρωμένες τακτοποιήσεις αυθαιρέτων, όσο πρόχειρα στημένες για φοροεισπρακτικούς λόγους και να ήταν αυτές.

Αδυνατώντας να πληρώσουν τις αυξημένες και ήδη υπέρογκες ασφαλιστικές τους εισφορές, με καταληστευμένο το άλλοτε "ευγενές" τους ταμείο ΤΣΜΕΔΕ, οι μηχανικοί κι ανάμεσά τους οι αρχιτέκτονες, βρέθηκαν ανασφάλιστοι, με χρέη και απειλές κατάσχεσης, την ηλικία συνταξιοδότησης να απομακρύνεται για τους παλιότερους, και την είσοδο στο επάγγελμα να φαίνεται το ίδιο μακρινή για τους νέους. Καθώς το ανώτατο θεσμικό όργανο αντιπροσώπευσης

τους ΤΕΕ ταλαντευόταν ανάμεσα στην παράλυση και την αποδοχή της νέας κατάστασης το 2011 δημιουργήθηκε από τα κάτω η **Ανοιχτή Συνέλευση Μηχανικών** με σκοπό να συσπειρώσει υπερπαραταξιακά τους πληττόμενους συναδέλφους, να δημοσιοποιήσει και να υπερασπιστεί τα αιτήματά τους.

Ανάμεσα στους πάντα αναλογικά λίγους αλλά ενεργούς συμμετέχοντες βρίσκονταν και παραμένουν πολλοί αρχιτέκτονες. Ανάμεσά τους κι εγώ που διαπίστωνα για πρώτη φορά πως για να βασιστούμε στην αλληλεγγύη της κοινωνίας έπρεπε να επικοινωνήσουμε την απελπιστική κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει ο κλάδος μας χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει πως θα συναντούσαμε κατανόηση.

Τη στιγμή που όλοι οι παραγωγικοί κλάδοι έβλεπαν να χάνονται τα κεκτημένα ετών για ποιο λόγο η κοινωνία θα έπρεπε να σταθεί αλληλέγγυα με τον δικό μας σχετικά πρόσφατα φτωχοποιημένο κλάδο; Υπήρχε και αν ναι, ποια ήταν η κοινωνική συνεισφορά του κλάδου τα περασμένα χρόνια;

Φοβάμαι πως χρειάστηκε να αραιώσουν μέχρι εξαφάνισης οι πελάτες μας για να αντιληφθούμε πως μέχρι τότε λειτουργούσαμε σε κοινωνικο-πολιτικό κενό. Καθώς ωστόσο πλήθαιναν τα θέματα για τα οποία θα έπρεπε να πάρουμε θέση τόσο ατομικά όσο και συλλογικά φάνηκε πως αυτή θα μπορούσε να είναι όχι μόνο η αρχή μιας μεγαλύτερης και ουσιαστικότερης ανάμειξης του κλάδου μας στα κοινά, αλλά και ενός δρόμου που θα οδηγούσε σε νέα πεδία επαγγελματικής δραστηριότητας.

Μια συγκροτημένη και συνολική διατύπωση θέσεων που θα παρέπεμπε σε σχέδιο δράσης από τα κάτω θα μπορούσε να λειτουργήσει ενισχυτικά για τον ΣΑΔΑΣ (*), σαν μοχλός πίεσης στο ΤΕΕ αλλά και παραπέρα να συνδιαμορφώσει ευρύτερες πολιτικές.

Ξαναγυρνώντας στα θέματα που μας αφορούν ειδικά για την Αθήνα και τις μεγαλύτερες πόλεις τέτοια είναι:

- η ραγδαία αύξηση των αστέγων και επισφαλώς στεγαζόμενων
- η γήρανση του κτιριακού αποθεματικού και η έλλειψη συντήρησής του
- η απαξίωση ολόκληρων περιοχών που προετοιμάζει τον βίαιο μετασχηματισμό τους και την συνακόλουθη καταστροφή της ιστορικής μνήμης
- η υφαρπαγή και καθολική εμπορευματοποίηση του δημόσιου/ελεύθερου χώρου
- η υποβάθμιση και καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος

Ξεκινώντας από το πρόβλημα της αστεγίας και της επισφαλούς στέγασης όπως παρουσιάζεται πια και στην Ελλάδα σαν συνέπεια της γενικευμένης χρηματιστικοποίησης της στέγης, το παλιότερο αίτημα για παραχώρηση άδειων/σχολαζόντων από κληρονομιά ή εγκατάλειψη ακινήτων του Δημοσίου κατά προτεραιότητα επανέρχεται επιτακτικότερο από ποτέ. (2) Τα απαξιωμένα και υπό συνεχή απειλή κατεδάφισης προσφυγικά συγκροτήματα κατοικιών, εμβληματικά δείγματα κοινωνικής αρχιτεκτονικής του μεσοπολέμου που στην κεντρική Ευρώπη χρήςζουν προστασίας και συνεχίζουν τη χρήσιμη ζωή τους, αποτελούν ένα σημαντικό μέρος του προαναφερόμενου αποθεματικού. Στην ίδια λίστα συγκαταλέγονται άδεια ξενοδοχεία, εγκαταλειμμένες πολυκατοικίες και πρώην βιοτεχνικοί/βιομηχανικοί χώροι, πρώην στρατόπεδα και άλλες κρατικές δομές. Καθώς η καταγραφή των παραπάνω όταν υπάρχει, στην καλύτερη περίπτωση είναι αποσπασματική, ένα πρώτο βήμα θα ήταν η ολοκλήρωσή της.

Σ' αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί το παράδειγμα συνεταιριστικών σχημάτων/κολλεκτίβων όπως το **Δίκτυο Μικρών Αρχιτεκτονικών Γραφείων**, που ένωσαν τις

δυνάμεις τους το 2009. Παρόλο που στο συγκεκριμένο σχήμα τα γραφεία που συμμετέχουν διατηρούν την αυτονομία τους είναι προφανή τα δυνητικά πλεονεκτήματα τέτοιων εγχειρημάτων (μειωμένα λειτουργικά έξοδα, πρόσβαση σε περισσότερους και ποιοτικότερους πόρους, μεγαλύτερη συνολική ανταγωνιστικότητα στην περίπτωση συμπράξεων) και σημαντικές η συνέργια και η “υπεραξία” που προκύπτουν από τις παράλληλες αρχιτεκτονικές πρακτικές, οι δυνατότητες αλληλοεπιμόρφωσης/ενημέρωσης, καθώς και η δυνατότητα ανάληψης ενός μεγαλύτερου ρόλου στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Πιο συγκεκριμένα όσον αφορά την προαναφερόμενη ανάγκη καταγραφής αποθεματικού θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν τα υπάρχοντα δίκτυα σε αυτή την κατεύθυνση. Η εξάπλωση μιας τέτοιας καλής πρακτικής δυνητικά θα μπορούσε να καλύψει μεγάλο μέρος της χώρας με το σκεπτικό πως τόσο ενεργοί όσο και συνταξιούχοι αρχιτέκτονες, αλλά και φοιτητές αρχιτεκτονικής θα μπορούσαν να στελεχώσουν τα ανάλογα δίκτυα, ο καθένας στην περιοχή εργασίας, κατοικίας ή ενδιαφέροντός του.

Με αντίστοιχο τρόπο θα μπορούσαν να καταγραφούν τόσο οι περιοχές αυξημένης κρισιμότητας όσο και οι απειλούμενοι δημόσιοι/ελεύθεροι χώροι. Ειδικά εδώ είναι σημαντικό να υπάρχει η δυνατότητα να γίνουν εκτιμήσεις σχετικά με τη βιωσιμότητα και προτάσεις για εναλλακτικές λύσεις. Στις προσπάθειες αυτές θα μπορούσαν να εμπλακούν οι τοπικές κοινωνίες και συλλογικότητες στο πλαίσιο μιας συνολικότερης ευαισθητοποίησης σε θέματα χώρου και ανάδειξης των Κοινών με στόχο τη δημιουργία πολιτών που θα είναι διατεθειμένοι να τα υπερασπιστούν.

Σε όλη αυτή τη μακριά όπως προδιαγράφεται πορεία μπορεί κανείς να ελπίζει στη δημιουργία γνωστικών αντικείμενων αλλά και νέων επαγγελματικών πεδίων που θα προκύψουν μέσα από τις ανάγκες τεκμηρίωσης και τις συλλογικές προτάσεις. (επανάχρηση, προκατασκευή, εφαρμογές τρισδιάστατων εκτυπώσεων, δημιουργία αστικών κήπων)

Οι επιλογές των αρχιτεκτόνων θα καθορίσουν σε μεγάλο βαθμό την στάση του κλάδου απέναντι στα κυρίαρχα περιβαλλοντικά προβλήματα: την κατασπατάληση φυσικών πόρων και την αβίωτη ανάπτυξη. Ο κατασκευαστικός κλάδος παραμένει η πιο ενεργοβόρα και επιβαρυντική παραγωγική δραστηριότητα (3) και γι’ αυτό τον λόγο τα τελευταία χρόνια η “πράσινη” τεχνολογία παρουσιάζει τη μια μετά την άλλη καινοτόμες πρακτικές διαχείρισης της αμείωτης περιβαλλοντικής καταστροφής που την ίδια στιγμή και παρά τη γενικευμένη ύφεση έχουν δημιουργήσει ένα ανθηρό πεδίο επιχειρηματικής κερδοφορίας. Ταυτόχρονα επηρεάζεται και αναδιαμορφώνεται η ίδια η οικοδομική νομοθεσία που καθορίζει το πολύ στενό ενεργειακό κόστούμι συμμόρφωσης που καλείται να φορέσει το αρχιτεκτονικό έργο με αποτέλεσμα πολύτιμα μαθήματα παθητικής βιοκλιματικότητας αντλημένα από την παραδοσιακή αρχιτεκτονική να ακυρώνονται προς όφελος μιας σκληρά μηχανιστικής αντίληψης.

Χωρίς να καταδικάζονται συλλήβδην οι νέες τεχνολογίες και να προπαγανδίζεται η επιστροφή σε ένα εξιδανικευμένο παρελθόν, είναι ξεκάθαρο πως εντός της κυρίαρχης πολιτικής η αποθέωση παρόμοιων πρακτικών διαχείρισης τελικά απλά αυξάνει το χάσμα ανάμεσα στις λίγες και πανάκριβες “καλές”, και στις πολλές και υποβαθμισμένες “κακές” κατασκευές.

Αντί επιλόγου προτιμώ να κάνω μια μικρή ανασκόπηση του τι συνέβη τα τελευταία χρόνια παράλληλα με την κατάρρευση του κλάδου. Παντού γύρω μας νέες και παλιές συλλογικότητες, εγχειρήματα γειτονιάς και ενεργοί πολίτες άρχισαν να παίρνουν την κατάσταση στα χέρια τους χωρίς να περιμένουν πάντα συμβουλές και βοήθεια από τους “ειδικούς”(4). Πολλές από αυτές τις δράσεις αφορούσαν καταλήψεις παλιών και εγκαταλειμμένων κτιρίων του δηmosίου και

παρατημένων ή “υπό ανάπτυξη” ελεύθερων χώρων. Άλλες εκμεταλλεύονταν την ελεύθερη πτώση των ενοικίων για να ανακαινίσουν και να αναδιαρρυθμίσουν επαγγελματικούς χώρους. Όλες στόχευαν στη δημιουργία από τα κάτω ανοιχτών χώρων που θα απευθύνονταν στις γειτονίες προσφέροντας εναλλακτικές έξω και πέρα από την κυρίαρχη αφήγηση της εμπορικής συναλλαγής και κατά πλειοψηφία αντιμετωπίστηκαν θετικά.

Ίσως το πιο αισόδοξο παράδειγμα αποτελεί το Πάρκο Ναυαρίνου που ήδη μετρά 6 χρόνια ζωής, και κατάφερε να δημιουργήσει έναν πολύτιμο χώρο πρασίνου αλλά και κοινωνικότητας στη θέση ενός parking. Στην αρχή της δημιουργίας του στην συνέλευσή του Πάρκου συμμετείχαν και δυο αρχιτέκτονες που έδωσαν κάποιες βασικές κατευθύνσεις σχετικά με τη χωροθέτηση λειτουργιών. Σήμερα στο Πάρκο έχει εγκατασταθεί ένα container/info-kiosk που αποτελεί το προϊόν της διπλωματικής δυο άλλων νέων αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ. (5)

Σημειώσεις:

1. πρόκειται για την ελληνική εφαρμογή της ανερχόμενης Airbnb που αναλαμβάνει τη διαχείριση αλλά και την αξιοποίηση ακινήτων που προσφέρονται για ενοικίαση μικρής διάρκειας.
2. περισσότερα για το θέμα της κατοικίας και του δικαιώματος στη στέγη εδώ: <http://playground4architecture.blogspot.gr/2015/07/blog-post.html>
3. <http://www.epa.gov/greenbuilding/pubs/gbstats.pdf>
4. στην κατάληψη της Στρούγγας στη Ν. Φιλαδέλφεια οι εργασίες ενίσχυσης του φέροντος οργανισμού της παλιάς ταβέρνας έγιναν υπό την καθοδήγηση μηχανικών από αλληλέγγυους που πρόσφεραν χρόνο και χρήμα.
5. θεωρώ αξιοσημείωτο πως ενώ τα ονόματα όλων των συμμετεχόντων αρχιτεκτόνων είναι γνωστά, ειδικά τα μικρά τους :) στο πλαίσιο της συλλογικής προσπάθειας δεν ξεχωρίζουν “υπογραφές”.

Οι αναφορές στις κινηματικές δράσεις της Στρούγγας και του Πάρκου Ναυαρίνου αντλούν από ανέκδοτο υλικό συζητήσεων και συνεντεύξεων της γράφουσας με συμμετέχοντες σε κινηματικά εγχειρήματα και συλλογικότητες για τις ανάγκες αρχικά μιας εισήγησης σε συνέδριο (6) (που για οικονομικούς λόγους δεν έγινε).

6. *Nodes of Change: did self-organized community spaces in Athens radicalize their neighborhoods? “Is there an alternative? Management after critique”*, University of Leicester, 8-10 July 2015, The 9th International Conference in Critical Management Studies Leicester, 8-10 July 2015, The 9th International Conference in Critical Management Studies

(*) Σχετικά πρόσφατες δράσεις του Συλλόγου με κοινωνικό περιεχόμενο περιλαμβάνουν τη λειτουργία εδώ και 2 χρόνια του αλληλέγγυου εργαστηρίου σχεδίου ενώ μετά τις τελευταίες εκλογές δημιουργήθηκαν και δυο ανοιχτές επιτροπές για τη στήριξη συναδέλφων και σχεδιασμό πολιτιστικών δρώμενων αντιστοίχα. Επίσης ο Σύλλογος προσέφερε τη μελέτη στεγάνωσης της ταράτσας του κατειλημμένου θεάτρου Εμπρός και έχει αποφασίσει τη συμμετοχή του στο εγχείρημα κατασκευής “Ένα Σχολείο για το Ντονμπάς” στην Α. Ουκρανία, καθώς και στην καμπάνια αλληλεγγύης για την κατασκευή του “Σχολείου των Λαών” στο Κομπάνι της Ροτζάβα.

Οι φωτο και το photo-collage είναι της Φ. Γεωργακοπούλου